

Ferdinand B. Mikovec o obrozenském divadle

Kabinet pro studium českého divadla Institutu umění – Divadelního ústavu připravuje pro edici Eseje, kritiky, analýzy výbor z textů Ferdinanda Břetislava Mikovce z let 1843 – 1860. Výbor obsahuje příspěvky, jež tento mnohostranný novinář, kulturní historik a divadelní referent otiskl německy a česky v Ost und West, Bohemii, Lumíru a jiných listech. Některé z nich jsou zcela neznámé či málo známé a doplňují v podstatných ohledech naše vědění, některé otvírají nová témata. Vybraným otázkám se proto Divadelní revue bude věnovat v tomto ročníku v rubrice Dokumenty.

Ukázky z připravované publikace zahajují komentované překlady dvou nekrologů. Mikovcův text o Klicperovi byl otištěn v pražském německém listu Bohemia 21. a 22. září 1859, několik dnů po Klicperově smrti (15. 9. 1859). Mikovec nahlíží jeho dílo pohledem současníka, který se lecky podstatně liší od dnešního hodnocení (vysoce cení např. drama *Soběslav*, jež se nestalo, jak předvídal, živou součástí Klicperova dramatického odkazu). Zmiňuje se i o překladech Klicperových her, tedy o tématu, jež je dosud nedostatečně prozkoumáno. Na závěr proto připojujeme shrnutí současného stavu znalostí o překladech Klicperových her a o jejich inscenacích; zahrnujeme sem rovněž českojazyčná provedení her realizovaná mimo české země, zvl. ve Vídni. Nekrolog herce Franze Rudolfa Bayera (30. 11. 1780 Vídeň – 5. 4. 1860 Drážďany) je posledním otištěným Mikovcovým textem (Bohemia 28. 4. 1860). Bayer byl členem Stavovského divadla od listopadu 1802 do 18. 4. 1844, později tu hrál jako penzista. Prakticky neopustil Prahu, a proto zůstal v zahraničí neznám. 1857 byl v Drážďanech stížen mrtvicí, jejímž následkům tam později podlehl. Nevystupoval v českých představeních a zůstal přehlížen i českou teatrologií, ač patřil (spolu s Ferdinandem Polavským) k největším pražským charakterním hercům první poloviny 19. století.

Překlad Mikovcova textu do češtiny pořídila Jitka Ludvová, ediční poznámky a komentáře připravily Eva Šormová a Jitka Ludvová.

(Edice textu vznikla v rámci projektu Česká divadelní encyklopedie – Biografický slovník: Činoherní divadlo realizované v české řeči, identif. č. DD 07P03OUK002, realizovaného s podporou Ministerstva kultury ČR.)

Klicperovy spisy

Ač tento list již přinesl poměrně obsáhlou biografickou skicu zesnulého školního rady Klicpery, nebude jistě bez zajímavosti zvlášt-

ní ohlédnutí za jeho bohatou literární činností.¹ Klicpera začal publikovat v roce 1820, kdy svěřil Janu Hostivítu Pospíšilovi v Hradci Králové k vytištění svazek divadelních kusů, po němž rychle následovaly tři další. Zalíbení v divadle se v něm probudilo už během studií a přilákalo ho na české ochotnické jeviště, kde vystoupil vícekrát jako herec, nikoli bez úspěchu. Téměř kolosální postava ho předurčovala pro hrdinské role, pro něž ale jeho hlas neměl dost zvuku a plnosti. Jedna z nejtalentovanějších českých hereček, slečna Anna Švambergová, se stala jeho manželkou; ušlechtilá, laskavá žena, nadaná fantazií, s jemným vzděláním, blahodárně ovlivňovala a podporovala jeho první dramatické pokusy. Klicperovou parádní hereckou rolí prý byl Karel Moor ve starém Thámově překladu *Loupežníků*.² 1825 zahájil Klicpera vydávání *Almanachu dramatických her* v češtině, který podle Kotzebuova vzoru zcela naplnil produkty svého vlastního plodného pera; už o dva roky dříve (1823), spolu se svým důstojným kolegou, zasloužilým spisovatelem a gymnaziálním profesorem Josefem Chmelou (†28. února 1847) založil v Hradci Králové český beletristický almanach, který Chmela vedl dříve sám, potom s Františkem Ladislavem Čelakovským. *Almanach dramatických her* ukončil svou plodnou existenci 1830.³ Od té doby Klicpera publikoval jen málo, ale byl neúnavně činný. Jeho nové práce se objevovaly v Praze, někdy na českých ochotnických jevištích, nejčastěji ale v tehdy skutečně vynikajícím ochotnickém divadle v Hradci Králové, jemuž se věnoval, a ve městě, na jehož celý duchovní život měl po dlouhý čas blahodárny vliv.⁴ Když přesídlil do Prahy, postaral se v roce 1847 český spisovatel JUDr. Josef Ambrož Gabriel o vydání sbírky jeho próz a dramatických spisů. Českém publikum ji jedním hlasem radostně pozdravilo a sbírka se rychle rozšířila. Jen okolnosti, jež ve dvou následujících letech nepřály podobnému podnikání, nesly vinu na tom, že vydávání dramatických a prozaických spisů Václava Klimenta Klicpery se třináctým svazkem uzavřelo.⁵ Jako ředitel staroměstského [Akademického] gymnázia se Klicpera zabýval sepisováním římských dějin pro své žáky. Po životním jubileu [padesátin] v r. 1842 se v jeho nitru s novou silou probudila potřeba tvořit; začal opět psát pro divadlo a dokončil několik nových románů pro Bibliotéku českých původních románů, vycházející u Kateřiny Jeřábkové. Jak známo, byl literárně činný ještě ve svých posledních dnech. *Cum Musis ad sepulchrum* – napsal několik dnů před smrtí svému příteli.⁶

Přehlédneme-li alespoň zběžně literární činnost Václava Klimenta Klicpery, nalezneme tyto uveřejněné divadelní hry z jeho pera, vesměs původní práce, z nichž některé vyšly ve dvou vydáních: *Božena – Rod Svojanovský – Soběslav, selský kníže – Libuřin soud – Svatislav, poslední Svatoplukovec – Uhlířka – Dvojčata – Loupež – Opatovický poklad – Izraelitka*. Následují dramatinizované lidové pověsti a pohádky: *Blaník – Valdek – Loketský zvon – Jan za chřta dán*

– *Česká Meluzína – Brněnské kolo*. Pak veselohry a frašky: *I dobré jitro!* – *Divotvorný klobouk – Rohovín Čtverrohý – Hadrián z Římsů – Bělouši – Lhář a jeho rod – Žižkův meč – Rok po smrti – Kytka – Ženský boj – Zlato neblaží – Zlý jelen – Psaní Hasištejnova – Prsteny – Tři hrabata najednou – Veselohra na mostě – Každý něco pro vlast – Popelka varšavská – Dvojčata aneb Bratři v Archangelsku – Hvězda aneb Charakterové – Poslední prázdniny*, a konečně dvouaktová opera *Žižkův dub*, kterou zhudebnili hned dva skladatelé, ředitel kůru Kott v Brně a pan Macourek, královský sardinský kapelník.⁸ K tomu lze ještě přidat následující netištěné kusy: *Ptáčník*, veselohra provedená v Hradci Králové; *Lazebník frydlantský*, činohra; *Boleslavovci*, drama; *Eliška Přemyslovna*, hra; *Pražské tetičky a zbraslavští strýčkové (na Závisti)*, veselohra; čtyři posledně jmenované byly uvedeny v pražském divadle. Kromě toho nabídl Klicperu zdejšímu divadelnímu ředitelství truchlohu *Bedřich Bojovný, poslední Babenberk*, z níž už byly otištěny ukázky.⁹ *Oupný literaturní létopis* J. Michla uvádí pro rok 1839 jako nejnovější Klicperův rukopis dokončenou truchlohu *Staré a Nové město* a v českém Muzejníku se už 1828 objevilo celé druhé jednání jeho veršované hry *Tataři u Holomouce*. Pokud se obě posledně jmenovaná dramata nacházejí v básníkově pozůstalosti, o čemž není pochyb, pak by celkový počet původních her V. K. Klicpery dosáhl čtyřiceti sedmi. Ač také J. N. Štěpánek a J. K. Tyl (byl Klicperovým žákem) a už v letech 1785 – 1816 bratři Thámové dodali českému jevišti větší počet divadelních kusů, přece jen nebylo u žádného z nich tolik původních, kolik jich napsal Klicpera.¹⁰

Vedle četných příležitostných básní vydal Klicpera také svazek *Deklamovánek* a už 1822 žertovnou naučnou báseň *Šest a dvacet* [Osummécítma pravidel hry mravopočestné, která se vůbec nazývá Šest a dvacet aneb Trapulky do bulky] ke skutečně národní karetní hře Čechů s italskými kartami, jež u nás dávno zdomácněly.¹¹ S velkým zdarem se zvěčňelý dramatik ve svých mladých letech pokoušel o povídku; jeho historické povídky *Točník a Vítek Vítkovič* (1828 a 1830) vzbudily zasloužený ohlas, stejně jako dlouhé historické vyprávění *Věnceslava*, otištěné v Květech [1834], jež se 1847 objevilo v druhém vydání. V pozdějších povídkách a románech se Klicpera rozbíhal, jako ostatně i v celé své produkci, často dost do široka. V Bibliotéce českých původních románů (u Jeřábkové) mu vyšly nové romány a jedna větší povídka: *Příchod Karla IV. do Čech* (1855), *Karel IV. před Frankensteinem* (1856), *Král Jan Slepý* (1858) a *Tajný pověrec* (1858).

Při pověsti, kterou si Klicpera brzy získal, nemohly chybět překlady jeho děl, výběr bohužel nebyl vždy šťastný, zvláště u dramatických prací. Truchloha *Svatislav* vyšla ve francouzském překladu A. Vignerona [1844], do němčiny byly přeloženy a provedeny: *Das*

Lustspiel auf der Brücke [Veselohra na mostě] v překladu Heinricha Miraniho, *Das Brünner Rad* [Brněnské kolo] od Franze Antona Wernera, *Der Zauberhut* [Divotvorný klobouk] přeložili Mirani i Werner, *Waldek* [Valdek] přeložil Werner, *Die Ritter von Blanik* [Blaník] Heinrich Mirani ad. F. A. Werner označil dokonce kolem roku 1845 řadu německých překladů Klicperových kusů za vlastní původní práce a dal je vytisknout pod svým jménem u Johanna Zuberu ve Varaždíně. Novela *Točník* byla 1838 otištěna v Umlaufově časopise *Der Novellist* a *Věnceslava* v Glaserově *Ost und West* v pečlivém překladu. Před několika lety pracoval MUDr. Siegfried Kapper na metrickém překladu truchlohy *Soběslav, selský kníže*, který se bohužel ještě neobjevil na veřejnosti. Některé Klicperovy veselohry byly přeloženy i do jiných slovanských jazyků.¹²

Většina Klicperových divadelních kusů se vyznačuje originalitou, živou fantazií a velmi pečlivou charakteristikou, snaha o ni však v pozdějších pracích někdy zachází do malicherností. Hlavní přednost spočívá ve velmi šťastném uchopení a z větší části i vtipném zobrazení lidového ducha, v často nedostížné kresbě specificky českých postav, kterou může jiný národní básník těžko překonat. Platí to o Klicperových vážných pracích i komediích.¹³ Nejrozšířenější hrou je nesporně *Divotvorný klobouk*, oblíbený kus a prubířský kámen všech vlasteneckých ochotníků; v Čechách, na Moravě a v Uhrách [míněno Slovensko, pozn. ed.] by se sotva našlo město, jehož československy mluvící obyvatelstvo by *Divotvorný klobouk* nevidělo. V této hře a v *Rohovínu Čtverrohém* jsou jednotlivé figury přímo tipické. Ještě nikdy nebylo české maloměstské a venkovské šosáctví vykresleno tak věrně podle skutečnosti a s takovým vtípem jako v *Rohovínu Čtverrohém*. Mezi rozměrnější veselohry patří *Žižkův meč* a *Hadrián z Římsů*. Vrcholem autorova básnického úsilí je truchloha *Soběslav*, z níž vane Shakespearův duch a díky níž se Klicperovo jméno udrží ještě po generace ve velké účtě. *Soběslav* byl jistě vybrán plným právem, aby reprezentoval české drama na jevišti Novoměstského divadla.¹⁴ V dramatizovaných českých pověstech a pohádkách je poklad Klicperovy fantazie poněkud promarněn; říkáme promarněn, protože tento žánr se na jevišti úplně přežil, ač právě v něm slavil kdysi Klicpera v pražských divadlech své nejkrásnější úspěchy, zvláště s *Valdekem, Loketským zvonem* a s hrou *Jan za chrtu dán*. Největšího úspěchu však dosáhl mladistvou prací *Blaník*, zpracovávající legendu o Zdenku Zásmuckém a rytířích z hory Blaník (český Kuffhäuser).¹⁵ Žádná jiná česká hra nebyla v českém divadle tak často hrána a nedocílila v součtu takový kasovní úspěch jako *Blaník*. Bylo pozoruhodné sledovat, jak Klicpera, svým talentem skrz naskrz významný dramatický básník, do té míry nadšený pro divadelní Múzu, že jednou napsal větu “mně jest celý svět dramatická báseň”¹⁶, sám herec, působil až do posledních dnů někdy přímo naivně ve vztahu k praktickým jevištním otázkám a ke scé-

nické praxi. Často se ztratil v šífkách a délkách, a pocítoval jako urážku – ač byl velmi skromný –, když byl režisér nucen do některého jeho kusu zasáhnout červenou tužkou. Zdá se, že mu dlouhý pobyt v Hradci Králové přece jen postupně odcizil poměry a nároky velké scény, což by mohlo vysvětlovat jeho autorskou přecitlivost.

Ač byl Klicpera oblíben jako dramatický autor, ještě větší popularitu mu přinesla žertovná didaktická báseň o hře *Šestadvacet*. Tisíce lidí znají dlouhý text nazpaměť, protože tato drobná skladbička se stala v celé zemi klíčem ke karetní hře; pravidla, jež obsahuje, jsou každodenně citována jistě stokrát. Ušlechtilá hra *Šestadvacet* se hraje všude v Čechách a hlavně díky Klicperovi ji umějí hrát velmi dobře na každém českém úřadě, v každé pivnici a na většině far.

Zasvěcení doufají, že se v Klicperově literární pozůstalosti najde ještě mnohá cennost, leckdy dosud neznámá, protože svou literární tvorbu rád dlouho tajil a ani dobrým přátelům neřikal nic o dílech, na nichž právě pracoval. Klicperovy vnější osobní rysy měly nepřehlédnutelnou, byť poněkud idealizovanou podobnost s rysy Beethovenovými, jak je vyznačuje známá velká busta skladatele.¹⁷ Klicperovy portréty byly zveřejněny dva: litografie Františka Šíra, vydaná kolem roku 1847 studenty staroměstského gymnázia, a mimořádně výstižný oceloryt podle Ruppovy fotografie od C. F. Merkela v Lipsku, otištěný na titulním listu almanachu *Kytice* na rok 1859, vydaného u K. Jeřábkové.

Poznámky a vysvětlivky

Mikovcovy vlastní poznámky k textu označujeme pozn. FBM.

- 1) Bohemia přinesla celkem tři příspěvky ke Klicperovu úmrtí: 16. 9. 1859 v rubrice Local- und Provinzialchronik a 17. 9. v téže rubrice obsáhlý nekrolog. Obojí je signováno šifrou p. Mikovcův text *Klicperas Schriften* je třetím příspěvkem, na konci je podepsán Mikovcovou šifrou + a vyšel na pokračování 21. a 22. září.
- 2) Od 1812 se ve Stavovském divadle hrála česká ochotnická představení, v nichž Klicpera od r. 1814 účinkoval. Je doložen v následujících rolích: Dalemil Dubinský (Štěpánek: *Břetislav První, český Achilles*, 1814), Zdeněk Zásmucký (Klicpera: *Zdeněk Zásmucký aneb Blaničtí rytíři* [Blaník], 1816), Desátník (Štěpánek: *Čech a Němec*, 1816), Rytíř Maloslav Krkohorský (Štěpánek: *Jaroslav a Blažena aneb Hrad Kuněnice*, 1816), Karel Moor (Schiller: *Loupežníci*, 1818). Také Anna Švamberková (1794-1837) vytvořila v českých představeních řadu rolí: např. Terezka (Štěpánek: *Vlastenci aneb Zpráva o vítězství*, 1813; Dobruška, týž: *Osvobození vlasti aneb Korytané v Čechách*, 1814; Zuzanka, M. Stegmayer: *Kmotr Matěj*, 1815; Kačenka, Štěpánek: *Čech a Němec*, Blaženka, týž: *Jaroslav a Blažena aneb Hrad Kuněnice*, 1816; Amalie, Schiller: *Loupežníci*, 1818). Po sňatku (1819) odešla s manže-

lem z Prahy. Oba pak udržovali živé kontakty s pražským Teisingerovým divadlem a počátkem 20. let zde příležitostně pohostinsky vystupovali. Paní Anna se v Hradci Králové podílela na činnosti ochotníků, ve 30. letech si tu zahrála v Klicperových veselohrách a komediích *Loketský zvon*, *Každý něco pro vlast*, *Loupež* a *Uhlířka*. – Na tomto místě uvádí Mikovec poznámku tohoto znění: "Druhý překlad *Loupežníků* pořídil prof. V. A. Svoboda; nyní ho dává režisér pan Kolár. Onen první český překlad *Loupežníků* od Karla Ignáce Tháma byl vydán v Schönfeldově tiskárně 1786." Drama *Loupežníci* bylo v této době skutečně na programu českých představení (15. 5. 1859), ale hrálo se v překladu J. J. Kolára, uvedeném už 25. 10. 1840.

- 3) První dva svazky vycházely od 1823 pod názvem *Almanach aneb Novoročenka na rok 1823, ...1824* bez udání jmen redaktorů. Teprve třetí svazek s názvem *Dennice aneb Novoročenka na rok 1825* jména redaktorů uvádí (J. Chmela a F. L. Čelakovský). Všechny tři svazky vydal J. H. Pospíšil v Hradci Králové. V prvním svazku byly otištěny dvě Klicperovy hry: *Kytka a Zlato neblaží*. – Šest svazků *Almanachu dramatických her*, tištěných od 1825, obsahuje vedle 15 her také dvě povídkové prózy (*Točník a Vítek Vítkovič*).
- 4) V Hradci Králové, kde působil 1819-1846 jako gymnaziální profesor, podnítil Klicpera založení městských sadů, kroniky města, mateřské školy, zasadil se o přestavbu divadla, spolupřádal společenství život (jiřínkové slavnosti, výlety, besedy apod.), podílel se na aktivitách místních ochotníků. Jeho přičiněním se město stalo po Praze nejvýznamnějším kulturním centrem vlasteneckého dění. 1833 mu bylo uděleno čestné měšťanství. – Hradečtí ochotníci nastudovali (vedle her jmenovaných v pozn. č. 2, v nichž vystupovala Anna Klicperová) v r. 1833 v premiéře dvě veselohry: *Každý něco pro vlast* (ve StD 1835) a *Ptáčník* (v Praze až 1896 v ND).
- 5) Dokončení edice *Dramatické spisy* (11 sv., 1847-1850) znemožnil výnos ministerstva pro obchod, živnosti a veřejné stavby z 15. 12. 1848, nabývající platnosti od 15. 3. 1849. Výnos ustanovoval zřízení obchodních a živnostenských komor, jež nadále zamezovaly činnost osob v komorách neregistrovaných, tj. i vydavatelskou činnost "amatérských" nakladatelů. Doposud se mylně uvádělo, že přerušení edice bylo způsobeno novým tiskovým zákonem bachovské administrativy, ten však vyšel až r. 1852. – Také Gabrielova edice *Zábavné spisy* (2 sv., 1847-49), s Klicperovými prózami *První mlejn v Praze* a *Věnceslava*, zůstala nedokončena. Neuskutečnil se ani zamýšlený literární almanach na rok 1850, který společně chystali Mikovec a J. A. Gabriel.
- 6) Na pražském Akademickém gymnáziu byl Klicpera od 1846 profesorem, 1850-53 ředitelem. Jako osoba politicky nespolehlivá byl 1853 předčasně penzionován pod záminkou, že kryl studentský spolek. – *Cum Musis ad sepulchrum* = S Múzami ku hrobu.
- 7) Pozn. FBM: "Látka tohoto kusu je vzata ze stejnojmenné balady Karla Sudimíra Šnajdra, kterou přeložil z češtiny do angličtiny John Bowring. Klicpera přenáší dějiště ke svému rodnému městu Chlumci nad Cidlinou. Původní jednoduchá pověst zní takto: Rytíř ztratil svého oblíbeného psa a nejprve slíbil a pak dal čarodějnici své páže Jana jako oběť za to, že mu psa zase opatří. Trýzněm pozdní lítosti, postavil za pokání kapli s poustevnou. Když zvon kaple poprvé zazněl, propadl rytíř zoufalství, protože zvon slyšitelně kvílel slova Jan za chřta dán" –

- Sir John Bowring (1792-1872), angl. politický ekonom, cestovatel, spisovatel a guvernér Hongkongu, byl znám jako polyglot. Ovládal téměř stovku jazyků, z některých překládal poezii. Jeho *Cheskan Anthology* (1832; NK, odd. starých tisků a rkp, 9 H 413) obsahuje skladby z RKZ, básně Kollárovy, Šnajdrovu baladu ad.
- 8) František Bedřich Kott (1808 Zběšičky u Písku – 1884 Brno) působil v Brně. Opera *Žižkův dub* tam byla poprvé dávana v městském divadle v budově Reduty 28. 11. 1841. – Jiří Macourek (1815 Koněprusy – po 1863 patrně na Sardinii) byl vojenským kapelníkem v Čechách, pak na Sardinii. Kromě 31. 1. 1847, kdy autor dirigoval ve Stavovském divadle premiéru opery *Žižkův dub*, byla tato jeho práce hrána ještě 15. 2. 1847 a 8. 6. 1848 na slavnostním představení k počtě slovanských hostů, spolu s Tylovým obrazem *Matka Sláva*.
 - 9) Úryvek ze hry *Bedřich Bojovný, poslední Babenberk*, byl otištěn v čas. Lumír 21. 2. 1856, č. 8, s. 178-183.
 - 10) Rukopis hry *Staré a Nové město* nebyl nalezen, její existenci nepotvrzují jiné zdroje. – Ke srovnání s bratry Thámovými je třeba dodat, že plodným dramatikem a upravovatelem byl Václav, zatímco Karel Ignác hry nepsal, pouze překládal (Shakespearova *Macbetha*, Schillerovy *Loupežníky* a Gotterovu *Medeu*).
 - 11) FBM uvádí termín “Schwertkarten” (dnes mečové karty), jímž byly italské karty nazývány podle špádů (šavlí, it. spada). V hesle *Karty (Riegrův slovník naučný IV, 1865, s. 588)* čteme: “Tzv. trapulky, karty italského původu se 36 listy, mají čtyři barvy: kopy /číše, denáry /peníze, špády /šavle, baštóny /hole.”
 - 12) Viz K překládům her V. K. Klicpery.
 - 13) Z Klicperových dramatických prací byly ve 30. letech v rámci českých představení ve Stavovském divadle nastudovány: fraška *Rohovín Čverrohý* (1830), truchlohra *Rod Svojanovský* (1832), fraška *Žižkův meč* (1834), veselohra *Každý něco pro vlast* (1835), drama *Loupež* (1835), činohra *Uhlířka* (1835), veselohra *Jelen* (1836) a historická činohra *Soběslav a Bedřich aneb Boj o knížecí korunu* (1839). *Soběslav* v radikální úpravě J. K. Tyla, která autora velice pobouřila. – Ke Klicperovi se programově hlásilo pražské Kajetánské divadlo (1834-37): vůbec poprvé uvedlo *Opatovický poklad* a nastudovalo řadu jeho dalších her (*Žižkův meč*, *Lhář a jeho rod*, *Divotvorný klobouk*, *Každý něco pro vlast*, *Uhlířka*, *Rohovín Čverrohý*, *Hadrián z Římsů*, *Rod Svojanovský*, *Veselohra na mostě*).
 - 14) *Soběslav* zahajoval 5. dubna 1858 česká představení v éře ředitele Franze Thomé ve Stavovském divadle. Na Thomého žádost napsal Klicpera k představení slavnostní prolog. FBM mylně lokalizoval představení do Novoměstského divadla (“auf dem Plafond des Neustädter Theaters”), jež bylo otevřeno až 25. dubna 1859.
 - 15) Kuffhäuser (též Kyffhäuser, jak píše Mikovec), hora ve Vestfálsku, podle místní pověsti se otevřela a vešel do ní pastevec s ovci
 - 16) Klicperův výrok v plném znění: “Mně jest celý svět dramatická báseň! Ze všeho, co čtu; ze všeho, co vidím, bezvolně scény spřádám a osnuji.” Nachází se v předmluvě k historické povídce *Točník* (koncipována jako dopis fiktivnímu příteli, dat. 9. 4. 1827). Cit. dle 3. vyd., Praha 1905, s. 4.
 - 17) V Bohemii je na tomto místě vytištěn otazník v závorce, snad nerealizovaný pokyn od redaktora k doplnění. Není zcela zřejmé, co FBM mí-

nil. V roce Klicperovy smrti nebylo v Praze na veřejném prostranství žádné Beethovenovo plastické vyobrazení. Skladatelova podoba však mohla být známa z grafických reprodukcí jeho bust či pomníků v jiných městech, vystavených např. v salonu Nostitzovů či Clam-Gallasovů (jehož rodinu Beethoven navštívil 1796), kde se po celou první polovinu 19. století konaly veřejnosti přístupné komorní koncerty.

K překládům her V. K. Klicpery

Překlady Klicperových textů, o nichž se Mikovec stručně zmiňuje, představují obsáhlé téma, jehož jednotlivé aspekty zdaleka nejsou vyjasněny, navzdory pozornosti, jež se k nim v průběhu více než 150 let občas obrací. Jak samy překlady, tak zejména jejich scénické uvádění provázejí omyly a chybějící informace. Podstatná je skutečnost, že Klicperovy hry byly někdy v překladech provedeny pod cizím jménem. Podle dobové zvyklosti, jež se v 19. století praktikovala i v českých zemích, bylo autorství zamlčeno a připsal si je překladatel / upravovatel (“vzděláno dle německého”, “dle francouzského”). Podrobnější komentář včetně detailního srovnání původních Klicperových textů s jejich cizojazyčným zněním by vyžadoval samostatnou studii. Na tomto místě se pokusíme chronologicky shrnout hlavní body (odkazujeme na literaturu v závěrečném odstavci).

1827: 13. ledna byla v Hradci Králové údajně provedena Klicperova hra *Der Traum*, kterou sám autor napsal německy. Informaci uvádí jako první bez dalších podrobností Jakubec. Hru otiskl F. A. Šubert německy v *Souboru spisů V. K. Klicpery I*, Praha, Kočí 1907, do češtiny ji přeložil J. Wallenfels (*Sen*), z českého rukopisu provedlo 1917 Švandovo divadlo, 1919 zařadil B. Šaloun překlad do ediční řady České divadlo č. 6.

1827-1828: Pětáctiletý Klicpera se v této době zřejmě intenzivněji snažil o vstup do německé jazykové oblasti. 20. července 1827 se jeho hra *Dvojčata / Die Zwillinge* hrála v brněnském městském německém divadle (potvrzuje to soupis M. Wurmové). Byla řádně označena autorovým jménem, překladatelem byl Grammerstötter, avšak na ceduli stálo, že jde o překlad “aus dem Französischen”. Podle F. A. Šuberta (s. 147) se divadlo tímto způsobem snažilo zvýšit přitažlivost kusu pro publikum. – Karl Eduard Grammerstötter (1791 asi Vídeň – 1833 Prešpurk) se ve Vídni v této době objevuje jako divadelní sekretář a jako autor (zvl. Theater in der Josefstadt). V české kultuře se však nevynojuje v žádné jiné souvislosti a bylo by zajímavé vědět, kde se naučil česky (pro tuto jedinou přležitost) a jakou cestou získal text hradeckého profesora. Již přeložený text měl snadnější pozici a v roce 1827 se Klicperova *Dvojčata* mohla hrát ve Štýrském Hradci a 28. srpna 1827 také ve vídeňském Burgtheateru

(uvádějí *Dějiny českého divadla* II.). Vídeňský historik Otto Endlicher však klade vídeňskou premiéru až na 28. srpna 1828, tedy o rok později. Pro žádné z dat není uveden pramen. – Ať už Dvorní divadlo hrálo Klicperu v roce 1827 nebo 1828, bylo by v tomto případě ještě zajímavější znát cestu textu do kanceláře dramaturga. Od 1. ledna 1827 dohlížel na dvorní repertoár Ignaz Franz Edler von Moser, sekretář v úřadu nejvyššího hofmistra, k němuž Klicpera nejspíš neměl žádný přímý kontakt. Jedině z plakátu by bylo možné zjistit, zda se ve Vídni místo autora nepředstavil spíše překladatel.

1828: Německy zazněla ještě hra *Valdek*, když ji 20. března uvedla společnost Jana Suwara během svého delšího pobytu v Hradci Králové. Členem Suwarovy společnosti byl tehdy pozdější ředitel pražského Stavovského divadla Franz Thomé a hru *Valdek* si prý vybral ke své benefici. Při této příležitosti se Thomé s Klicperou seznámil a navázal s ním přátelství. Hru měl přeložit sám autor. (Datum provedení uvádí jako první Pešek; *Dějiny českého divadla* II, s. 137, kladou benefici patrně omylem do r. 1825.)

1833: Po pěti letech se téma vrací do Vídně. 26. ledna píše Anna Klicperová (bez manželova vědomí) významnému vídeňskému lékaři doktoru L. A. Franklovi. Obrací se na něj proto, že Klicperu osobně poznal ve svých studentských letech v Čechách a Franklova matka se v Hradci s Klicperou stýkala. Anna Klicperová žádala Frankla, aby jejímu manželovi, který “nikoho ve Vídni nezná”, společensky pomohl. Už před dvěma lety prý Klicpera nabídl Dvornímu divadlu “prostřednictvím jedné známé” svou kouzelnou frašku *Das Brünner Rad* / Brněnské kolo, ale dodnes nedostal žádné vyrozumění. Kus byl prý předběžně přijat, ale pro nával jiných her zůstal neproveden. Paní Anna teď navrhuje drobnou úpravu textu (škrt prvního monologu a vypuštění scény s prodejem jedu), jež by podle jejího mínění usnadnila přijetí a zajistila úspěch. – Ludwig August Frankl von Hochwart (1810 Chrást u Chrudimi – 1894 Vídeň), získal ve Vídni vysoké společenské postavení. Praktikoval jako lékař, byl literárně činný, redigoval list *Sonntagsblätter* (1842–1848) a po určité době byl předsedou vídeňské Židovské náboženské obce. Jeho pozůstalost obsahuje asi 5000 dopisů, mezi nimi mnoho z českých zemí. Je uložena ve fondu Stadt- und Landesbibliothek Wien, odkud text v plném znění cituje Otto Endlicher (bohužel bez signatury).

1833: Grammerstötterův překlad Klicperových *Dvojčat* se ve Vídni uplatnil ještě jednou, když se v Theater in der Josefstadt dávala 8. července hra *Die Zwillinge*, řádně označená jako práce

Klicperova. (Představení zaznamenal v soupisu repertoáru této scény Anton Bauer.)

1834: *Loketský zvon* pod názvem *Die Glocke zu Elbogen oder Der irrende Geist in den Wäldern von Laucin* hrála během svého pobytu v Chebu společnost ředitele Johanna Antona Fiedlera; zdržovala se tam od 16. února do 12. května 1834 (J. A. Fiedler v tomto roce 8. prosince v Chebu zemřel). Představení dokládá divadelní cedule, uložená v SOA Cheb, fond č. 1, fasc. 327.

1838: V tomto roce vyšla *Veselohra na mostě / Das Lustspiel auf der Brücke* německy v almanachu Theater in der Leopoldstadt (*Taschenbuch vom k. k. privil. Theater in der Leopoldstadt 1838*). Přeložil ji Johann Heinrich Mirani. O existenci překladu referuje několik zdrojů (Doucha v *Květech*, Bäuerle v *Allgemeine Theaterzeitung* [Wien] 1838, s. 92, ad.). – Na rozdíl od Grammerstöttera je Mirani znám z českého kontextu. Narodil se v Praze 1801 nebo 1802, vyrostl zde a odešel do Vídně až po krátké epizodě v mydlářské živnosti svého otce, který patřil k podporovatelům českého Teisingerova divadla. Česky uměl patrně z rodiny. Ve Vídni se nejprve živil jako účetní, pak se stal sekretářem divadla v Prešpurku a posléze se vrátil do Vídně, kde zemřel 1873. Je autorem několika divadelních her (viz *Riegrův slovník naučný*, dodatky, sv. 11). Nejspíš nepřekládal bez vnějšího podnětu a je dost pravděpodobné, že Klicperova hra byla také provedena, dosud ale není známo kde.

3. května 1838 vstoupila na scénu nejpozoruhodnější postava v tématu Klicperových překladů, jistý Franz Anton Werner. V Příloze Květů č. IX. píše František Doucha o překladech, které Werner již rukopisně pořídil. Podle Douchy, “v překládání všech výtečných dramatických děl páně Klicperových se uvázav, [Werner] již v rukopise přeložené chová kusy tyto”: *Die Brüder von Archangel* / Dvojčata, kde přemístil děj do jiné země a potlačil ruský kolorit; *Der Wunderhut* / Divotvorný kloboúk; *Rohovin von Viereck* / Rohovín Čtverrohý; *Waldek* / Valdek, přel. v jambech; *Das Brünner Rad* / Brněnské kolo, přel. v rýmovaných trochejích; *Der Traum*, vyd. z něm. rukopisu; *Die Charaktere* z rukopisu Hrabata z W.

Franz Anton Werner je osobností dosud neznámou. Velice stručně a bez životních dat uvádí jeho jméno pouze Wurzbachův lexikon. Nezaznamenala ho ani široce založená současná pracovní databáze biografického slovníku Rakouské akademie věd. Přitom nemohl být osobností neviditelnou. V katalozích knihoven nalézáme několik jeho stop: 1813 vydal text k válečné písni o napoleonských válkách, přeložil do němčiny a upravil román Daniela Defoea *Robinson Crusoe*, 1838 vydal celorakouský di-

vadelní almanach (viz níže). V uvedeném roce 1838 zjevně pobýval v Praze. Referoval o pražských událostech do vídeňského Bäurolva listu Allgemeine Theaterzeitung, kde je v čísle 4. srpna 1838 otištěna výzva, aby divadelní ředitelé posílali informace pro připravovaný almanach na Wernerovu pražskou adresu, čp. 766/1, tedy na Staré Město do dnešní Hradební ulice. Pražský původ almanachu je zvyrazněn skutečností, že Werner zařadil také tři medailonky pražských herců a zpěváků (Kateřina Podhorská, Friederika Herbstová, Friedrich Demmer). Vystává řada otázek: Mohla se takto velká překladatelská akce, o níž leckdo věděl, uskutečnit bez Klicperovy účasti? Kdy začal Werner překládat, měl-li v tuto dobu v rukopise již šest her? Kdo celou práci financoval? Literatura nedává odpověď.

1838 se snad odehrál i Klicperův pokus proniknout do německé jazykové oblasti prozaickou tvorbou. Mikovec píše (a po něm další), že v časopise Der Novellist byl otištěn překlad Klicperovy novely *Točník*. Redaktorem časopisu a hlavním přispěvatelem byl Johann von Umlauf (1807 Praha – 1889 Vídeň), divadelní kritik, obchodník knihami, poslanec sněmu 1848 a později politik ve Vídni. Umlauf měl jisté ambice, otiskl mj. obšírné (kompilované) pojednání o dějinách divadla v Praze od 1770 do 1830 (č. 1-2, 26 sloupců), několik původních či přeložených literárních prací, zpravodajský Feuilleton o pražském divadelním a koncertním životě a zprávy ze zahraničí. Der Novellist, Zeitschrift für unterhaltende, moderne Lektüre, je v jediném exempláři zachován v pražské Národní knihovně pod sign. 37 H 154 (první a druhé pololetí 1838). Je ale celý chybně svázán, jsou zpřeházeny složky, což prakticky znemožňuje orientaci; překlad Klicperova *Točniku* v něm sotva někdo našel. Ve druhém svazku je roztroušen jediný text označený “aus dem Böhmischen”, s názvem *Das Geständnis* [Přiznání], který je anonymní.

1841: 23. ledna se v Theater an der Wien hrála “romantická lidová hra se sbory a skupením podle moravské pověsti” *Das Brünner Rad*; její autorství bylo připísáno Wernerovi a Der Humorist, který 25. ledna otiskl obšírný komentář, se o Klicperovi ani slovem nezmiňuje. Referoval vydavatel a hlavní autor listu Moritz Gottlieb Saphir, pověstný ironik a posměváček. Celý sloupec zaplnil dlouhou teoretickou úvahou o lidovosti a lidovém divadle a teprve v závěru se vrátil ke hře samé: “O plánu, ději, záměru, smyslu, stavbě, myšlence, vtipu atd. je možno hovořit tak málo, jako o nějakém, byť vzdáleném, postoji či tendenci, případně o rozumném základu. Toto kolo je věru pozoruhodné! Normální kolo, když se skutečně namaže, točí se dobře; toto kolo autor určitě velmi dobře mazal, ale přesto se netočí. Před prázdným domem se hrálo tak, jako by herci vě-

děli, že se na ně dívají jen kolegové a referenti. Buď jak buď, *Brněnské kolo* je pryč a kritika je může pustit z hlavy.” (Literatura setrvale uvádí, že toto představení se konalo v Burgtheatru.)

1842: Prokop Chocholoušek přeložil Klicperovu povídku *Věnceslava* a otiskl ji na pokračování v Ost und West 1842 (č. 84-99, 16 částí mezi s. 335-395). – Ve Varaždíně (dnes Chorvatsko) začala vycházet série sedmi německých divadelních her pod jménem “Franz Anton Werner”. Prvních pět vydal a vytiskl Josef von Platzer, poslední dva prodával v komisi Johann Zuber. Ve skutečnosti šlo o pět textů Klicperových, jeden Štěpánkův a jeden neidentifikovaný. Postupně vyšly: 1842 *Fünf Brautwerber und eine Braut*, volný překlad Klicperovy hry *Hvězda či Charakterové*; 1842 *Das Brünner Rad*, s předehrou *Die Unterschrift*, což bylo Klicperovo *Brněnské kolo*, s prvním jednáním představeným jako předehra; 1842 *Die Vogelscheuche* / *Hastroš*, s poznámkou “nach Stiepanek”; 1843 veselohra *Der Traum*, Klicperův německý rukopis; 1844 *Schloss Waldek, dramatische Sage*, Klicperův *Valdek* a 1845 *Der Doppelgänger oder Die Brüder in Archangel*, Klicperova *Dvojčata aneb Bratři v Archangelsku*. 1843 vyšel pod názvem *Die Seeräuberbraut* [Pirátova nevěsta] příběh z 16. století z pobřeží Skotska, který se zatím nepodařilo identifikovat. Nese poznámku Eigentum des Verfassers [vlastnictví autora] a je možné, že skutečně pochází od Wenera. Všech sedm her bylo pak sebráno do jednoho svazku s označením “Franz Anton Werner: *Dramatische Werke*”. V katalogích pražských, vídeňských a dalších elektronicky dostupných knihoven figurují německá znění všech těchto her pouze pod Wernerovým jménem.

1843: 2. dubna při oslavě narozenin hraběte Harracha v jeho vídeňském domě na Freyung byla sehra o sedmé hodině večer jednoaktovka *Rohovín Čtverrohý*. Nastudoval ji Jan Erazim Vocel, který byl u Harrachů vychovatelem, účinkovali členové šlechtických rodin (Harrach, Schwarzenberg, Schönberg, Grünwald, Lobkowitz, Kinsky ad.) a bylo přítomno asi 60 hostů z tohoto okruhu. Představení včetně obsazení zaznamenal Jan hrabě z Harrachů do svého deníku a později dal tuto informaci k dispozici Věstníku Čechů dolnorakouských. Odtud ji 1903 převzal Š. Šarkady do své kapitoly ve sborníku k výročí českého vídeňského spolku Pokrok, nevedl ale žádný bibliografický údaj.

1844: 25. února vyšel v příloze Franklova listu Sonntagsblätter článek s názvem *Todesnachricht und Lebensversicherung. Wenzl Kliczpera und Johann Nepomuk Stiepanek* [Zpráva o smrti a ujištění o životě], jehož autorem byl sám Frankl. Podnětem

k napsání textu bylo Štěpánkovo úmrtí, čímž se vysvětluje poněkud zvláštní titulěk. Frankl hovoří o obou českých divadelních autorech a lituje, že rakouští ředitelé ochotně sahají třeba k překladům ze sanskrtu nebo z čínštiny, ale nevšimnou si básníka, který kladl základy slovanského národního divadla (“zu einer slawischen Nationalbühne”). Je podivné, že Frankl očividně nevěděl o Wernerových překladech Klicpera, ač jich bylo už více vydáno. Zmiňuje pouze překlad fragmentu z dramatu *Soběslav*, který měl pořádit pražský německý lékař a básník Siegfried Kapper. Pozůstalost Siegfrieda Kappera (1821 Praha-Smíchov – 1879 Pisa), je uložena v Památníku národního písemnictví v Praze.

- 1845: 29. září (za plných šestnáct měsíců!) poděkoval Klicpera Franklovi za článek v *Sonntagsblätter* (jeho německý dopis otiskuje v plném rozsahu *Endlicher*). Klicpera si stěžuje, že je odstrkován (“Zurücksetzung”) a uvažuje o tom, jak osudová může být volba jazyka, jež vede na literární periferii (“Píšu česky, protože je to nezbytné, protože v sobě k tomu cítím jisté povolání, píšu ale také německy, pokud to vyžaduje látka a dobová potřeba”). Hlásí se k věrnému rakušanství: slaví císařovy narozeniny a připravuje prology a slavnostní scény k různým výročním představením.
- 1848: 9. dubna byla v Theater in der Josefstadt provedena Klicperova *Das Lustspiel auf der Brücke* / Veselohra na mostě. Překladatel není uveden, jistě jím byl Mirani, který v této době působil jako sekretář divadla. Představení zaznamenal v soupisu reperoáru Anton Bauer.
- 1849: 10. září uvedena jednoaktovka *Dobro jutro* slovinsky v Lublani (*Dějiny českého divadla* II, 1969, s. 137).
- 1850: 29. prosince se v Theater in der Josefstadt hrál česky Klicperův *Divotvorný klobouk*. Scénu propůjčil ochotníkům zdarma její nájemce J. A. Stöger, bývalý ředitel pražského Stavovského divadla. Představení se konalo ve prospěch vídeňských chudých a organizovali je čeští členové dvorní opery, člen sboru Josef [Wilhelm] Svoboda a nápověda Ignaz Rosa. Spolu s nimi hráli čeští vídeňští ochotníci, kapelník Emil Titl (z Pernštejna u Nedvědice) složil předehru ze slovanských lidových písní. Události byl přikládán značný význam, referovaly o ní i české noviny (*Slovan* 1851, s. 15, 372, 424), je známa z české literatury (též Šarkady) a pokládá se za mezník v divadelních snahách vídeňské české komunity. Její význam podtrhuje fakt, že o ní referoval i vídeňský *Der Humorist*, který uveřejnil 1. ledna 1851 komentář pod titulkem *Czechische Theater-Vorstellung zum*

Besten der Armen Wiens. Psal jej dobře zasvěcený a Čechům zjevně nakloněný novinář (šifra -er). Chválí všeobecnou tendenci obracet se k jazyku a kultuře lidu jednotlivých zemí monarchie, protože to vynáší na světlo mnohé neznámé plody. “Takový živý pohyb nastal každopádně u Čechů, jejichž snahy dosáhnout jednou vysokého stupně rozvoje, na němž se nachází literatura Poláků, zaslouží veškerou úctu. Je nepochybné, že by se dramatická literatura Čechů pozvedla, kdyby jim v centru jejich hlavního města byl vykázán důstojný chrám do výlučného užívání, což se ve zcela nedávné době ukázalo být jako nadějně.” (Autor patrně míní nově zbudovanou letní Arénu ve Pštrosce, v níž byl zahájen provoz 11. 8. 1849.) Hře předcházela prolog, který přednesl “s citem a rétorickou obratností” Svoboda. Loajálně hovořil o zrovnoprávnění národů monarchie, o volném pohybu dramatických děl přes hranice a o svobodném národním rozvoji v revoluční době. Referent byl rozladěn jen výběrem rozmarného a málo původního kusu, v němž byla stará pohádka o Fortuniově zázračném klobouku “převedená do kostrbaté prózy”; při tak velké příležitosti by očekával titul závažnější. Dům byl přeplněn a herci měli úspěch, jen by se podle mínění diváků příště měl vybrat nějaký český singspiel. – O představení píše též *Endlicher*, s dodatkem, že hostovala “Elise Peschke” (Eliška Pešková), což zatím nelze ani potvrdit, ani vyloučit.

- 1851: V tomto roce mělo být podle *Endlichera* v Theater in der Josefstadt pět českých ochotnických představení, mezi nimi Klicperovo *Dobré jitro* a *Rohovin Čtverrohý* (informace z neznámého pramene). Bauer v soupisu repertoáru žádné české hry neuvádí (ochotnická představení někdy nezanechala stopy).
- 1853: 24. a 25. září se v městském německém divadle v Brně hrála hra *Das Brünner Rad* / Brněnské kolo pod Wernerovým jménem (viz *Zatloukalová*).
- 1854: Nejmenovaná česká společnost měla v tomto roce hrát v Theater in der Josefstadt česky veselohru *Jan za chrta dán* (viz *Endlicher*, který provizorně překládá *Der für einen Windhund eingetauschte Hans*). Bauer žádná česká představení nezaznamenal.
- 1855: *Der Humorist* dne 11. 3. ohlásil kromě večerního programu v Theater in der Josefstadt také program odpolední: o třetí hodině “in böhmischer Sprache” hry *Austria* (autor: Václav Pok Poděbradský) a *Die Brautwerber* (Macháčkoví *Ženichové*). Čtyřstránkové noviny s všeobecným politickým a kulturním obsahem v té době zveřejňovaly každodenní přehled programů hlavních vídeňských scén. Neměly mnoho prostoru nazbyt, toho dne ale redaktor zřejmě potřeboval vyplnit ještě jeden řádek,

a tak zařadil informaci o odpoledním českém programu. Jedině tato shoda okolností upozorňuje na další české hry v Bauerově soupisu, jež jsou zaznamenány zkomoleně: 11. 2. Klicpera: *Veselohra na mostě* (je připsána Štěpánkovi); Štěpánek: *Hastroš*; 21. 2. Štěpánek: *Pivovár v Sojkově*; 18. 3. Holbein: *Fridolín*. – Český hranou *Veselohru na mostě* potvrzuje notickou pražský Lumír (5, 1855, příl. 15, s. 58). O českých představeních píše i Šarkady, ale klade je už do ledna 1855.

1857: 22. srpna byl v Theater an der Wien německy proveden *Blaník* pod názvem *Die zwölf schlafenden Ritter – Spektakelschauspiel nach einer böhmischen Volkssage* [Dvanáct spících rytířů – Výpravná hra podle české lidové pověsti]; podle novin: “Zum 1. male” [poprvé]. Vedení tohoto divadla žádalo o cenzurní povolání hry již v r. 1851 (viz *Dějiny českého divadla II*, pozn. 47 ke s. 137). Hrál se pod Klicperovým jménem, překladatelem a upravovatelem byl opět Mirani. Repríza následovala vzápětí po premiéře, při obou představeních účinkovala gymnastická společnost New Yorker Circus, jež měla kromě artistů a koní také jednoho slona. 25. srpna naplnil Der Humorist celý divadelní sloupek komentářem k těmto dvěma večerům. Autor (šifra “A. Sch.”) začíná zeširoka: “Všude je vidět vítězství materiálních zájmů. Ideály se scvrkly do velikosti trpaslíků a liliputánů, svět se vyvíjí materiálním pokrokem. Co je tedy divného na tom, že se divadlo připojuje ke všeobecnému vývoji?” Následuje zdrcující referát, v němž autor komentoval pouze výkony artistů a slona, herců si nevšiml: “Doufáme, že herci, kteří byli tohoto večera zaměstnání, mají dost skromnosti a nechť jí být vedle tohoto kolosálního [sloního] zjevu ani jmenování, natož aby kladli nějaké nároky.” Žádná podrobnost v referátu ani nenaznačuje, jak asi mohlo Miraniho přepracování vypadat. – Toto představení je zatím posledním zjištěným provedením Klicperova díla ve Vídni.

1859: 20. a 21. září, pět dní po Klicperově smrti, vyšel v Bohemii Mikovcův nekrolog pod názvem *Klicperas Schriften*. Do čas. Lumír napsal nekrolog Václav Filípek (č. 39, 40, 41), který též převzal staré informace od Douchy a patrně jako první mylně umístil vídeňské provedení *Brněnského kola* v r. 1841 do Burgtheatru.

1862: 22. ledna byla hrána jednoaktovka *I dobré jitro* v chorvatském překladu *Dobro jutro* v Záhřebu. Znovu tam byla nastudována 12. února 1863 (*Repertoar hrvatskih kazališta 1840/1860/1980*, 1-2, [1900], rejstřík ve 2. sv.). 2. října 1862 uvedli hru *Rohovín Čtverrohý* Lužičtí Srbové v Budyšině (*Dějiny českého divadla II*, s. 137).

1867: 24. října se hrála v Národním divadle v Lublani veselohra *Na mostu* /Veselohra na mostě, kterou přeložil F. Rebec (viz *Repertoar slovenskih gledališč 1867 – 1967*, Ljubljana 1967).

1869: 14. března uvedlo Národní divadlo v Lublani jednoaktovku *Dobro jutro / I dobré jitro*, kterou přeložili J. Kosmač a J. N. Klee-man (viz tamtéž).

1910: Ludwig August Frankl vydal své vzpomínky, v nichž jako jeden z posledních pamětníků této generace popsal také dvě setkání s Klicperou. Poprvé se za ním vydal 1828 jako student do Hradce Králové s úmyslem předložit mu svou hru. Místo zaneprázdněného Klicpery ji vyslechla paní Anna. Při prohlídce města tehdy s Klicperou hovořil o používání češtiny a němčiny v literatuře, o tématu, k němuž se Klicpera vrátil v dopise z r. 1845. Podruhé viděl Frankl básníka v r. 1837, po nešťastné smrti jeho ženy, uspišené šokem, který utrpěla při velkém požáru Hradce Králové. Nelze vyloučit, že z tohoto druhého setkání vznikla intenzivnější snaha přeložit Klicperova díla do němčiny, patrná v roce 1838.

Ve 20. století se literární věda několikrát vrátila k německým verzím Klicperových děl. 1912 se jimi zabýval Jan Máchal, z jehož knihovny pochází (a jejíž razítko nese) exemplář *Dramatische Werke* ve fondu pražské Národní knihovny. Máchal zběžně porovnal originály s úpravami a konstatoval všude stejný postup: někdy změněná jména a pozměněné prostředí, škrty v dialozích, další drobné úpravy. 1934 zařadil Jan Jakubec do *Dějin literatury české* několik odstavců o překladech Klicperových prací, kde připomněl Douchu, Máchala a nesolidní jednání Wernerovo. 1960 shrnul jednotlivosti o překladech Vladimír Justl ve své klicperovské monografii.

Rakouský bohemista Otto Endlicher psal svou studii o Klicperovi ve Vídni v r. 1956 s použitím české literatury, ale kupodivu nic nevěděl o tištěných verzích Wernerových překladů, jež leží v tamní Národní knihovně. Domníval se, a výslovně to zmínil, že překlady zůstaly v rukopise a jsou nenávratně ztraceny (mezi přeloženými měla být údajně i hra *Der Lügner und sein Sohn* / Lhář a jeho rod). V r. 1957 zpracoval Anton Bauer ve Vídni monografii o Theater in der Josefstadt z dochovaných archivních materiálů, plakátů a soupisů starých ředitelských knihoven. Mnohdy neměl možnost ověřit jméno autora či titul ani u německých her, natož u českých. Nelze tedy vyloučit, že pod různými zkomolenými názvy či v úpravách se v budoucnu ještě objeví v divadelní minulosti rakouských scén nějaká další Klicperova práce.

Spisy Franze Antona Wenera

Kriegslied für die zum heiligen Krieg verbündeten deutschen Heere [Válečná píseň pro německé pluky, spojené ke svaté válce], 1913, NK 9 H 5373, z Lobbkovičské knihovny; v pozn. je zde zmíněna autorova rukopisná hra *Kunigunde*. – *Leben und Abenteuer Robinson Crusoes* [...] *frei bearbeitet von F. A. W.*, Prag 1839, NK 9 G 225 – *Österreichisches Theater-Almanach für das Theaterjahr 1839, Prag-Wien 1838*, Divadelní ústav, sign. M54 436. – *Neues alphabetisch geordnetes naturhistorisches Bilder-Museum, ein vollständiges Real-Lexikon der Naturgeschichte* [Nové abecedně uspořádané přírodovědné muzeum ...], spoluautor Josef Schneider, vyd. Franz Eduard Sandtner, Prag 1843, 11 sešitů, 52 obr., Moravská zemská knihovna Brno, sign. 2-0083.482.1. – *Reisetouren nach Deutschland* [turistický průvodce], Wien 1846, uvádí Wurzbach. – *Dramatische Werke*, Warasdin 1842-45, NK Praha sign. 9 K 3658, Nationalbibliothek Wien sign. 226406-A Alt Mag, samostatně je *de Der Traum, Die Seeräuberbraut a Fünf Brautwerber*.

Literatura

F. Doucha: [Zpráva], Příloha Květů IX, 1838, roč. 5, s. 35; C. Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich* [...], Wien 1856-1891, sv. 55; F. A. Šubert: *Klicpera dramatik*, Praha 1898, s. 147; Š. Šarkady: České divadlo ve Vídni, in *Památník vydaný v roce 1903 k oslavě 40letého jubilea prvního divadelního ochotnického spolku Pokrok ve Vídni*, Vídeň 1903, s. 67-76; L. A. Frankl: *Erinnerungen*, ed. Stefan Hock, Prag 1910; J. Máchal: *Hry Klicperovy v německé literatuře*, Časopis pro moderní filologii 2, 1912, s. 374-375; J. Pešek: *Kočující společnosti divadelní v Hradci Králové v době před-březnové a v době absolutismu*, Zlatá Praha 32, 1914/15, č. 46, s. 545; J. Jakubec: *Dějiny literatury české II*, 1934, s. 702-703; W. Kosch: *Deutsches Theaterlexikon*, od 1953; O. Endlicher: *Der tschechische Dramatiker V. K. Klicpera und das Wiener Theater. Zwei Briefe in der Handschriftensammlung*, in *Festschrift zum hundertjährigen Bestehen der Wiener Stadtbibliothek*, 1856-1956, Wien 1956, s. 82-97; A. Bauer: *Das Theater in der Josefstadt zu Wien*, Wien 1957; V. Justl: *Václav Kliment Klicpera*, Praha 1960; *Dějiny českého divadla II*, Praha 1969, s. 137; *Repertoár brněnského divadla v letech 1777-1848*, vyd. M. Wurmová, Brno 1990, 2. vyd. 1996; J. Zatloukalová: *Brněnské divadlo, repertoár 1848-1914 I-II*, Brno 2001.

Franz Rudolf Bayer

S penzistou Stavovského divadla Franzem Rudolfem Bayerem byla v Drážďanech uložena do hrobu jedna z nejzajímavějších osobností "staré Prahy", můžeme-li postavit tento pojem proti Bäuerlovu pojmu "stará Vídeň".¹ Skoro půl století působil na pražském jevišti, jemuž s věrnou vytrvalostí zasvětil čerstvé síly svého mládí i ušlechtilé plody uměleckého zrání. Bayer byl mnohem populárnější osobností, než jeho rival Polowsky, jemný světák, kavalír v životě i na jevišti, který se stáhl do svého pohodlného domu v Jindřišské ulici a tam, zahalen do elegantního bílého županu, s nejmilejším papouškem na rameni, přijímal jen malý okruh návštěv a pořádal v ma-

lém obsazení večírky, na nichž se doutníky tolerovaly jen sporadicky.² Bayer naopak miloval veřejnost; tu ho bylo možné vidět v kruhu kavalírů, kde měl mnohé příznivce a intimní přátele, s nimiž si dokonce tykal; jindy seděl při poháru v hotelu, zahalen hustými oblaky tabákového dýmu, ovládal hovor, a obvykle dominoval celé společnosti veselých kumpánů svou žovialitou, originalitou a silou svého hlaholu. Bayer byl k vidění při všech promenádách, při všech přehlídkách, a když hrál Valdštejn³ nebo jinou ze svých klasických hlavních rolí, s oblibou se procházel kolem univerzity; studenti ho zpravidla s respektem zdravili, když poznali oblíbeného herce, jehož Valdštejn byl pro Pražany nedosaženým a nedostižným vzorem stejně jako Polawského starý hrabě Klingsberg.⁴

Franz Rudolf Bayer se narodil 30. listopadu 1780 ve Vídni. Studoval medicínu, ale přitahovalo ho umění; zpočátku váhal mezi malířstvím a herectvím, obojím se jako diletant zabýval a pro obě prokazoval nemalý talent. Nakonec se rozhodl pro divadelní múzu, především na radu svého přítele, herce Solbriga, s nímž se seznámil v ochotnickém divadle. Solbrig byl jeho prvním učitelem, Lange vznešeným vzorem.⁵ Solbrig odešel v roce 1801 do Prahy a doporučil svého mladého přítele režiséru (a pozdějšímu řediteli) Liebichovi, který vedl německou činohru za ředitele Guardasoniho po Schopfově odchodu.⁶ 19. listopadu 1802 vystoupil pan Bayer ve svých dvaadvaceti letech jako Eduard Ruhberg v [Ifflandově] hře *Verbrechen aus Ehrsucht* [Zločin ze ctižádosti] poprvé před pražským publikem, ve stejném roce, v němž v Praze debutovala Louisa Caravoglia-Sandriani, slavná pěvkyně, žijící dnes v Drážďanech.⁷ Navzdory své nepříliš obratné deklamaci se Bayer tehdy líbil a vyvíjel se zpočátku pod Solbrigovým, později pod Liebichovým vedením ve velmi oblíbeného představitele vážných milovníků a hrdinů, ba dokonce v tak vynikající společnosti jakou Praha tehdy měla, stanul brzy v první řadě. V almanachu pražského divadla, který nápověda Brinke v letech 1808 a 1809 vydal, je Bayer vyobrazěn v několika kostýmech, a sice jako Katumer v hudebním dramatu *Camma*, hrabě Rudolf ze Savernu v Holbeinovu *Fridolínovi* a jako Američan ve stejnojmenné veselohře.⁸ Kromě uvedených postav spadají do jeho prvního období skutečné parádní role: Posa, Hamlet, Beaumarchais, Max Piccolomini, Major von Walter; obzvláště v této roli strhával ohnivým podáním.⁹ Nejkrásnější výkony jeho druhého období byly Fiesco, Carl Moor, Balboa, Car Petr, Tellheim, Mercutio, Macbeth, Tell a Götz z Berlichingen.¹⁰ Jeho slavný Valdštejn tvořil přechod ke třetímu období, v němž zvlášť zazářili Lear, Odoardo Galotti, Ver-rina, Abbé de l'Eppée, Michel Angelo, Nadlesní v *Die Jäger* [Myslivci], Falstaff, Rytíř Tobiáš a Generál Morin.¹¹ Některé z nich hrál až do svého odchodu s téměř nezmenšenou energií, i když ke konci poněkud ochromen slábnutím paměti a sluchu, což dávalo příležitost k většině tehdejších pikantních divadelních anekdot, jež sám často

vyprávěl. Ušlechtilý oheň, přesvědčivý švih a větší díl sil zůstaly Bayerovi zachovány až do stáří, jimi dokázal vždy znovu zapůsobit; a také svým velkým humorem, pokud ho mohl uplatnit, k čemuž ale bohužel neměl na jevišti dlouhou příležitost, takže role jako Rytíř Tobiáš a Falstaff spadají teprve na konec jeho dráhy.

S věkem poněkud rostla u Bayera jistá strojenost a jeho mocný hlasový orgán dostával chraptivý zvuk, přesto ale byl až do svého odchodu z jeviště umělcem prvního řádu. Jeho nejlepší období spadá do rozkvetu činohry za Liebichova samostatného ředitelství, jež začalo 1806. Tehdy byla Praha slavným azylem německého hereckého umění a pražská činohra byla podle kompetentních soudů nejlepší v německy mluvících zemích. Kolem zuřila válka,¹² již zůstala Praha mezi velkým městy skoro sama uchráněna; dvorní divadla a významné soukromé scény se rozpouštěly, nejlepší umělci hledali v Praze útočiště, a také nával cizinců, tehdy tak silný, nepochybně významně posílil publikum. K hostování jinde se Bayer rozhodoval na počátku stejně zřídka jako Polawsky, později už vůbec ne.¹³

Malířství, jemuž se chtěl věnovat, nezanedbával ani jako herec, pilně amatérsky maloval a vytvořil zejména značný počet velmi dobrých portrétů. Většinu našich čtenářů bude méně známo, že se Franz Rudolf Bayer pokusil i o literární tvorbu, dokonce byl v letech 1822 a 1823, podobně jako jeho herecký kolega Rollberg, pilným přispěvatelem časopisu Kranz, který redigovali Schiessler, Gerle a napo-

sledy Woltmann a ve kterém debutovali také Karl Egon Ebert, Karl Herlossohn, Dräxler-Manfred, Wilhelm Marsano, Rudolf Glaser, M. G. Saphir.¹⁴ Psal také sonety a dramatické drobnosti, z nichž se dříve často dávala parodie *Loupežníků*.¹⁵ Jeho posledním tištěným článkem byla patrně polemika o charakteru a hereckém ztvárnění Polonia, otištěná v tomto listě.

10. prosince 1842 slavil Bayer v Královském stavovském divadle jubileum své čtyřicetileté úctyhodné činnosti. Vystoupil jako Abbé de l'Épée, v němž byl stále vynikající, a hrálo se pět předeher, jejichž autory byli kapelníci, kteří během Bayerovy dráhy dirigovali pražský orchestr, tedy Jan Joseph Rösler, Wenzel Müller, Carl Maria von Weber, Josef Triebensee a František Škroup. Po představení se všichni členové divadla s ředitelem v čele, slavnostně oblečeni, shromáždili na jevišti, Polawsky pronesl řeč a předal jubilantovi jménem všech ostatních krásný stříbrný pohár, zpracovaný u Fortnera a opatřený vhodnými nápisy,¹⁶ a nakonec Bayerovu hlavu ozdobil vavřínový věnec. Ač penzista, podržel si Bayer až do roku 1848 své role. Na začátku roku 1849 přesídlil do Drážďan, do domu své dcery Marie, oslavované dvorní herečky, jež svou vavříny ověčenou dráhu kdysi začala po otcově boku v pražském divadle.¹⁷ Z několika Bayerových portrétů, jež se objevily v obchodech s uměleckými předměty, je poslední a nejlepší od našeho nešťastného krajana, milého umělce Thaddea Meyera, vydaný 1843 u Františka Šíra.¹⁸

Poznámky a vysvětlivky

- 1) Adolf Bäuerle (9. 4. 1786 Vídeň-20. 9. 1859 Basel) byl spojen s předměstskými vídeňskými divadelními scénami. 1806-59 vydával časopis Wiener allgemeine Theaterzeitung. Napsal řadu lokálních frašek, v nichž vytvořil postavu Chrystostoma Staberla, navazující na tradici Hanswurstů a Kasperlů, jež se stala zosobněním obyčejného Vídeňana.
- 2) Ferdinand Polawsky (1779 Berlín-2. 2. 1844 Praha), herec a režisér, syn důstojníka. Po herecké přípravě se 1798 připojil ke společnosti ředitele Döbbelina v Postupimi. Angažmá v Praze získal 1803 za ředitele Guardasoniho. Po jeho smrti (1806) přešel do souboru ředitele Liebicha. Po Liebichově smrti (1816) vedl 1819 po několik měsíců divadlo společně s jeho vdovou, pak předal vedení Franzi Holbeinovi. V desetiletí 1824-34 byl spolu se zpěvákem Josefem Kainzem a překladatelem a dramatikem Janem Nepomukem Štěpánkem členem tzv. triumvirátu, který měl divadlo pronajato od Zemského výboru. Po nástupu ředitele Stögera (1834) zůstal v souboru jako herec. 9. 12. 1843 slavil 40 let svého hereckého působení. 16. 1. 1844 absolvoval poslední představení bez známek choroby, 22. 1. byl stížen mrtvicí a po dva-

nácti dnech zemřel, patrně na plicní embolii. (Nekrolog Bohemia 4. 2. 1844; biografie Bohemia 9. a 10. 12. 1843.)

- 3) Titulní postavu Schillerova dramatu *Wallenstein* hrál Bayer v masce podle Valdštejnových portrétů. Ve dnech před představením si při pocházkách Prahou oblékal plášť od kostýmu. Eduard Hanslick (*Aus meinem Leben*, 1894) řadí jeho interpretaci Valdštejna k nejlepším v evropském německém divadle.
- 4) Hrabě Klingsberg – role v Kotzebuově hře *Die beiden Klingsberg* [Oba Klingsbergové].
- 5) Karl Friedrich Solbrig (7. 11. 1773 Lipsko-14. 10. 1836 Braunschweig), herec a dramatický autor, přišel do Prahy 1801, po angažmá ve Vídni a v Brně. Josef Lange (1751 Würzburg-1831 Vídeň) byl 1770-1821 uznávaným představitelem hrdinů ve vídeňském Dvorním divadle.
- 6) Viz pozn. 2. Andreas Joseph Schopf (1751 Vídeň-19. 9. 1813 Praha) byl herecem a divadelním ředitelem. Se svým souborem působil krátce v Praze 1789, poté zde vystupoval 1798, 1799, 1800 a trvale působil 1810-13.

- 7) Louisia Caravoglia-Sandrini (1781 nebo 1782-1869 Dráždany) byla 1802-08 členkou operního souboru za Guardasoniho a Liebicha. Pak odešla do Drážďan do souboru C. M. Webera, 1833-38 se vrátila do Prahy jako učitelka zpěvu na konzervatoři.
- 8) Prager Theater-Almanach auf das Jahr 1808, roč. 1, přináší vyobrazení několika scén a postav z her, jež byly na repertoáru v sezoně 1807/08: Katumer, postava z dramatu s hudbou od Lorenze Hübnera *Camma, die Heldin Bojariens* [Kamma, kněžna Bojů, vlastenecká hra]; Rudolf, hrabě z Savernu, postava ze hry Franze Holbeina *Fridolin oder Der Gang nach dem Eisenhammer* [Frydolín aneb Cesta do železných hutí]; veselohru *Der Amerikaner* napsal Camillo Federici, něm. úpravu zpracoval Wilhelm Vogel.
- 9) Markýz Posa /Schiller: *Don Carlos*; Hamlet /Shakespeare: *Hamlet*; Beaumarchais /Goethe: *Clavigo*; Max Piccolomini /Schiller: *Wallenstein*; Ferdinand, Major von Walter /Schiller: *Kabale und Liebe* [Úklady a láska].
- 10) Fiesco /Schiller: *Die Verschwörung des Fiesco zu Genua* [Fieskovo spiknutí v Janově]; Carl Moor /Schiller: *Die Räuber* [Loupežníci]; Balboa /Collin: *Balboa*; Car Petr /Kotzebue: *Der alte Leibkutscher Peter III.* [Starý vozka Petra III.]; Major von Tellheim /Lessing: *Mimna von Barnhelm*; Mercutio /Shakespeare: *Romeo und Julia*; Macbeth /Shakespeare: *Macbeth*; Tell /Schiller: *Wilhelm Tell*; Götz von Berlichingen /Goethe: *Götz von Berlichingen*.
- 11) Lear /Shakespeare: *König Lear* [Král Lear]; Odoardo Galotti /Lessing: *Emilia Galotti*; Verrina /Schiller: *Die Verschwörung des Fiesco zu Genua* [Fieskovo spiknutí v Janově]; Abbé de l'Eppée /Bouilly: *Abbé de l'Eppée*, patrně úprava Kotzebue: *Der Taubstumme*, hraná také česky jako *Hluchoněmý*; Vrchní nadlesní /Iffland: *Die Jäger* [Myslivci]; Falstaff /Shakespeare: *Falstaff*; Junker Tobias /Shakespeare: *Was Ihr wollt* ve zpracování Johanna Ludwiga Deinhardsteina. Role Generála Morina a Michel Angela se zatím nepodařilo identifikovat.
- 12) Mikovec má na mysli napoleonské války.
- 13) Oba herci hostovali pouze ve Dvorním divadle ve Vídni, Bayer jen v roce 1805. Polawsky působil ve Dvorním divadle část sezony 1812/13, poté ho ředitel Liebich získal opět pro Prahu, druhé a poslední vystoupení na téže scéně absolvoval Polawsky 1827.
- 14) Některé literární drobnosti obou herců zaznamenává Karl Goedeke (*Grundriss zur Geschichte des deutschen Dichtung [...]*, Leipzig-Dresden-Berlin, b. d. sv. 8, rejstřík). Rudolf Bayer přispěl do časopisu Kranz, oder Erholungen für Geist und Herz (vyd. V. Richard Kramerius, 1822, roč. 2), těmito texty: *Charakterzüge und Anekdoten* ([Charakteristiky a anekdoty], sešit 2, s. 72), *Lückenbüsser* ([Pomocník v nouzi], sešit 8, s. 78), *Ehstandsscenen* ([Manželské scény] sešit 9, s. 145) a *Freie Uebersetzungen* ([Volné překlady], sešit 12, s. 119). – Bayerův kolega Friedrich Rollberg uveřejnil v časopise Kranz sonet *Der Blick* ([Blesk], 1821, sv. 1, sešit 3, s. 38), báseň *Der Krieg* ([Válka], lyricko-didaktická báseň ve dvou zpěvech, tamtéž s. 41, 46), a ódu *Lob des Friedens* ([Chvála míru], tamtéž, s. 72). – Mezi debutanty počítá Mikovec tyto autory: Karl Egon Ebert (1801 Praha-1882 Praha), spisovatel a správce fürstenberského majetku; Karl Georg Reginald Herlossohn (1802 Praha-1849 Lipsko), básník, jeden z redaktorů slovníku *Allgemeines Theaterlexikon* (1839-43, znovu 1846); Karl Ferdinand von Dräxler-Manfred (1806 Lvov-1879 Darmstadt), dramaturg; Wilhelm Freiherr von Marsano (1797 Praha-1871 Gorizia /Itálie), povoláním důstojník, spisovatel; Rudolf Glaser (1801 Praha-1868 Praha), syn dvou pražských herců, švagr Karla Egona Eberta, založil 1837 list Ost und West, který měl prostředkovat mezi německou a českou literaturou; Moritz Gottlieb Saphir (1795 Lovas-Berény, Uhry-1858 Baden u Vídně), studoval v Praze. Později žil ve Vídni a proslul svými satirickými spisy.
- 15) Není známo, pod jakým názvem se Bayerova parodie dávala.
- 16) Fortner – přední pražský zlatník a klenotník, vyryl do poháru názvy sedmi postav, v nichž Bayer zvláště vynikal.
- 17) Marie Bayer-Bürcková (1820 Praha-1910 Dráždany) působila vedle otce ve Stavovském divadle 1836-38.
- 18) Thaddäus Mayer (20. 10. 1812 Kaceřov u Kralovic-1856 Frankfurt n. M.), též Taddeo či Tadeáš Maier, vytvořil ve 40. letech 19. stol. v Praze řadu portrétů významných osobností (Bolzano, Ebert, Hanka, Jungmann, Tomášek, Škroup, Henrietta Sontag, ad.), které vydával majitel bývalé Machkovy litografické dílny František Šír [Schier] (1804 Nové Město n. Mor.-1864 Praha).

